

talanság és az otthontalanság érzése határozza meg. Panziókban laknak, utcákon bolyonganak, bárókban ücsörögnek, és életüknek egyetlen értelmeként a boldogság metaforikus helyszínére, Mallorcára való eljutást tudják meghatározni, amely a regény folyamán az egyetlen összekötő kapocsá válik a szereplők között. Tetteik mozgatórugója az új, miszifikált élet utáni elvagyódás lesz, amelyért bármit képesek megtenni, akár még bűncselekményt is elkövetnek, magukat és egymást is elárulják, ha kell.

Modiano regényének szereplőiről keveset tudunk meg, és ami kiderül róluk, az sem igazán szimpatikus. A narrátornak például sem a múltja, sem a neve nem ismert, csupán annyi derül ki róla, hogy elszökött otthonról és könyvek terjesztéséből él. Magányos, befolyásolható és néha féltékeny, menekül a helyzetek megoldása és a felelősségvállalás elől, állandóan szökésben van. Szerelme, Jacqueline is hasonló karakter, ám az ő jelleme negatívabb, nemcsak felelőtlen, hanem manipulatív és önző is, aki a saját céljaiért gond nélkül felhasznál másokat. A szereplők közötti kapcsolatok ennek megfelelően felszínesek és mulandók, nem jelentenek stabil pontot egymás számára, nem kötődnek és nem köteleződnek el.

A műben a szereplők egy olyan világban keresik életük értelmét és célját, amelyben bár minden esetlegesnek tűnik, mégis végzettszerű. Modiano figurái idegenek, kívülállók a saját életükben, nem képesek irányt szabni sorsuknak, így teljesen kiszolgáltatottak az őket körülvevő eseményeknek. *A Felejtett álmom* a háborúkat átvészelt, huszadik század végi európai fiatalság identitásválságának izgalmas, kaleidoszkópszerű lenyomata. „Ez volna az életem? Másfél tucat név és cím, és én vagyok köztük az egyetlen kapocs. Miért pont ezek a nevek és helyek, miért nem mások? Mi közöm épp ezekhez?” (73.) (Ford. Gulyás Adrienn; *Tarandus*, Győr, 2017)

FORGÁCH KINGA

KAMEL DAOUD: ÚJ VIZSGÁLAT A MEURSAULT-ÜGYBEN

Albert Camus *L'Étranger* (1942) című regénye a 20. századi francia irodalom egyik legolvasottabb és legtöbb nyelvre lefordított műve. Magyarul *Közöny* címmel vált ismertté, illetve ért meg számos kiadást a negyvenes évek végétől Gyergyai Albert fordításában, tavaly pedig Ádám Péter és Kiss Kornélia munkájának köszönhetően új, Gyergyaiénál az eredetihez sokkal hűbb fordításban is napvilágot látott *Az idegen* címmel. Persze nemcsak említett regénye alkotja vitathatatlanul maradandó részét a múlt századi francia és világirodalom-

nak, hanem teljes életműve is, amelyről immár könyvtárnyi szakirodalom értekezik. Születésének centenáriumán, 2013-ban ismét nagyobb figyelem irányult írói-szellemi örökségére, és még a(z) újra fellángolt) viták is azt mutatták, hogy életműve ma is eleven. Ezek a viták elsősorban nem esztétikai jellegűek, tehát nem Camus írói nagyságát kérdőjelezzik meg, hanem főleg egyes közéleti-politikai megnyilatkozásait érintik.

Az egyik legfontosabb, mindmáig a legtöbb indulatot kiváltó vitatéma a szülőföldjével, Algériával kapcsolatos kijelentései az ország függetlenségi háborúja idején. Mint tudjuk, Camus többször felemelte hangját a gyarmati rendszer és a francia hatóságok által elkövetett igazságtalanságok, az embertelenségek és a kínzások ellen, ahogy elítélte az algériai nacionalista fegyveresek erőszakos cselekedeteit is, s elutasítva a független Algéria gondolatát, a föderális megoldás mellett foglalt állást (ne feledjük: Camus két évvel Algéria függetlenné válása előtt, 1960 januárjában meghalt, tehát nem tudhatjuk, később hogyan vélekedett volna). Ez utóbbi elképzelés melletti állásfoglalását Algériában sokan máig nem tudják megbocsátani neki, idegen, „gyarmati” írónak tekintik, s újra és újra felidézik elhíresült — a szövegkörnyezetből kiragadott és rendre pontatlanul idézett — mondatát: ha választania kellene az igazság és az anyja között, akkor az anyját választaná. Az algériai értelmiség jó része azt is máig a szemére veti, hogy könyveiben nem jelenik meg az arab népszerűség, vagy ha megjelenik, akkor is csak a háttérben, névtelen tömegként. Ebben a közegben látott napvilágot 2013 októberében az algéri Barzakh, majd 2014 májusában — kisebb változtatásokkal — a franciaországi Actes Sud kiadónál egy fiatal oráni újságíró, Kamel Daoud (1970) franciául írt első regénye *Meursault, contre-enquête* címmel, amelyben a narrátor legfőbb célja, hogy nevet adjon „az arab”-nak, akit Meursault lelőtt a tengerparton, s akiről semmit sem tudunk meg a *Közöny*ben. A regényt — amely 2014 végén számos francia és frankofón díjat elnyert, 2015-ben pedig az elsőkönyveseknek járó Goncourt-díjjal jutalmazták — eleinte többen is egy Camus elleni újabb támadásnak vélték, jóllehet a könyv sokkal inkább tiszteletadás Daoud részéről, aki algériai íróként megkerülhetetlen elődjeként tekint a Nobel-díjas szerzőre.

Az Új vizsgálat a Meursault-ügyben egyetlen hosszú monológból áll, amelynek során egy idős férfi a Titanicnak nevezett oráni kocsmában napi találkozásaik során elmeséli egy fiatal párizsi, a diszsertációjához anyagot gyűjtő Camus-kutatónak a névtelen „arab”, egyúttal a saját és családjuk történetét — ugyanis a narrátor, Harun nem más, mint a Meursault által meggyilkolt férfi öccse. „Az eset (...) több mint fél évszázados. Igazán megtörtént,

akkoriban sokat beszéltek róla. Még ma is beszélnek róla az emberek, de szegényszemre csak egyetlen halottról esik benne szó, pedig két halott volt. (...) a második halott, akit meggyilkoltak, a bátyám volt. A világ számára nyomtalanul eltűnt. De én itt maradtam, hogy beszéljek helyette (...).” (9.) A nem kronologikus rendet követő elbeszélésből kiderül, hogy Harun hét éves volt, amikor megölték a bátyját — akiről megtudjuk, hogy Muszának hívták —, és mivel apja már korábban eltűnt, ketten maradtak az anyjával, aki rögeszmésen nyomozott a gyilkos után, és mindenáron bosszút akart. Harun egész életére rányomta bélyegét halott bátyjának emléke és anyja bosszúvágya: „Furcsa, de engem kezeltek halottként, a bátyámat, Muszát pedig mint aki életben maradt (...). Egyszerre éreztem magam bűnösnek, hogy élek, és felelősnek egy életért, amely nem volt az enyém!” (43.) Olyannyira, hogy végül anyja lelki nyomására, bosszú gyanánt 1962. július 5-én, az ország függetlenné válása napjának éjjelén, a kitért kavarodásban ő is gyilkol: lelő egy francia férfit, egy *rumit* (idegent), aki a fészereikben próbál elrejtőzni, s akit aztán anyjával ketten ársnak el az udvaron. Csak később, 1963 nyarán szereznek tudomást arról, hogy bátyja gyilkosa „mindent megírt” egy könyvben, és már az „egész világ ismerte a gyilkost, az arcát, a tekintetét, még a ruháit is, kivéve... kettőnket!” (140.) Amikor Harun elolvassa „az átkozott könyvet”, „mindent” megtalál benne, „kivéve a lényegét, Muszát. Megszámoltam többször is, az »arab« szó huszonötöször szerepel, de egyiknek sincs neve.” (142.) És a francia férfi lelövése után eleinte egyféle megnyugvást, majd tettének abszurditását érző Harun kijelenti: „Meursault könyve új információt nem adott nekem Muszáról, hacsak azt nem, hogy nem volt neve, még élete utolsó pillanatában sem. Ezzel szemben betekintést nyújtott a gyilkos lelkébe (...). A fivérem nyomait kerestem benne, de a saját tükörképemet találtam, és majdhogynem a gyilkos hasonmásaként láttam meg magamat. (...) Tükört tartott a lelkem elé, és az elé, ami lett belőlem ebben az országban Allah és az unalom közé sorítva.” (143.) Mert Harun is idegenné, kívülállóvá vált, s története jóval túlmutat „az arab” megnevezésén és „helyrehozatalként” (88.) elkövetett gyilkosságán. A valóságot és Camus regényének fikcióját egybemosó férfi elbeszéléséből összetett lelki folyamatok, egyén és közösség identitáskeresése tárul fel, valamint tág perspektívák nyílnak a gyarmati időszak és az azt követő posztkoloniális korszak, az egyéni és társadalmi szabadság, illetve az arról való lemondás, a behódolás és az „öngyarmatosítás” értelmezéséhez.

Kamel Daoud nem a *Közöny* ellenregényét írta meg, hanem annak tükörregényét. Már a nyitómondat a Camus-regény első mondatának („Ma

halt meg anyám.”) fordított tükörképe: „Mama még él.” (9.) Majd Daoud sorra beépíti könyvébe a *Közöny* legfontosabb elemeit és motívumait: anya, szerető, gyilkosság, letartóztatás stb. Szinte mindennek megtalálható nála a tükrözött megfelelője, például míg Meursault számára a vasárnap az unalom napja, Harun számára a péntek. Még Meursault szomszédjának, Salamanónak a „tükörpárja” is feltűnik: „A szomszédom láthatatlan ember, aki azt a szokást vette fel, hogy minden hétvégén egész éjszaka torkaszakadtából szavalja a Koránt. Mivel Isten szavait üvölti, senki nem meri azt mondani, hogy hagyja abba. (...) Amikor a Koránt szavalja, olyan, mintha felváltva játszaná a kínzó és az áldozat szerepét. Az az érzésem, hogy ez nem is könyv, hanem disputa az ég és egy teremtmény között! Számomra a vallás közösségi közlekedésre szolgáló jármű, amire én nem szállok fel.” (77–78.) Daoud szó szerinti idézeteket is átvész a *Közöny*-ből, ezeket kurziválással jelzi. Az intertextuális megoldások csúcspontja pedig annak a jelenetnek az alig módosított formában történő átvétele, amikor Meursault a börtönben nekitámad az őt meglátogató papnak: „Úgy éreztem, megfulladok, míg mindezt kiordítom magamból. De már jöttek, hogy az imámat kisorsolják a kezeim közül, és az örök meg is fenyegettek.” (154–156.) A regény története a *Közönyre* támaszkodik, elbeszélésmódja azonban *A bukásra* (*La chute*, 1956), amelyben Jean-Baptiste Clamence, az önmagát „vezeklő bírónak” nevező egykori párizsi ügyvéd monologizál egy amszterdami bárban. De a *Sziszüphosz mítoszára* is történik közvetlen utalás: „(...) abszurd az életem, amely csak abból áll, hogy feltolok a hegycsúcs felé egy holttestet, de az újból legurul, és így tovább a végtelenségig”. (56.)

Az *Új vizsgálat a Meursault-ügyben* írójának fő célja nem a *Közöny* kritizálása, át- vagy továbbírása volt, hanem rendhagyó fikciós kísérletével párbeszédet kezdeményezni Camus poétikájával és gondolatvilágával, továbbá hazája jelenlegi állapotáról beszélni. A regényében tükröződő kritikus magatartás újságírói munkájában is megnyilvánul: azok közé az algériai értelmiségiek közé tartozik, akik nyíltan bírálják nemcsak a mai algériai hatalmat, hanem az iszlám fanatizmusát és túlzott térnyerését is (hasonlóan például Boualem Sansalhoz, akinek idén jelent meg magyarul a *2084. A világ vége* című regénye). Hazájában 2014 decemberében egy szalafista imám fatvát mondott ki rá „iszlámgyalázás” miatt, amikor pedig a 2015. szilveszteri kölni események után a *Le Monde*-ban írt az arab-muzulmán világban pusztító szexizmusról, francia értelmiségiek vádolták „iszlamofóbiával”. Úgy tűnik, Kamel Daoud valóban és okkal (meg)érti Camus-t... (Ford. Pataki Pál; *Ob Ovo*, Budapest, 2016)

BENDE JÓZSEF